

CRAII DE CURTEA-VECHE – „O TRADUCERE” MITANALITICĂ

Ramona PLEȘCĂU¹
plescauramona@yahoo.com

ABSTRACT: This paper represents a short excursion through the labyrinth of "narrative forest" in order to analyze the mythical values of the Mateiu Caragiale's novel, even if not so deeply backgrounded. The myth which we have identified may be considered relevant for the substantiality of this novel, in spite of its hidden means, waiting for being revealed by a myth-analytical interpretation. We tried to view beyond the realistic features, so that we have associated the imaginary voyage of Pantazi around the whole globe with the myth of Great journey

KEYWORDS: myth, journey, phylanderer, symbol, guide

Repere pentru un exercițiu mitanalitic

Orice text literar este purtător de simboluri și semnificații pe care lectorul le descoperă și le deslușește după fiecare lectură și la orice incursiune făcută în operă. Acesta poate fi văzut ca un scenariu cu fantasme ce se oferă unor consumatori capabili ei înșiși să suscite fantasme. A pierde din vedere această împrejurare fundamentală înseamnă a uita că «lectura» nu e decât în primă instanță descifrare a unui mesaj lingvistic, dar această etapă imediată face loc unui soi de «viziune» fantastică – ce nu e în chip necesar însoțită de anumite imagini determinate. Fantasmele pot fi vagi, imprecise, însă existența lor e sigură. Căci fără fantasme n-ar exista identificare, iar fără identificare literatura ar fi lipsită de orice impact asupra consumatorului ei, adică de orice eficacitate². Lectura mediază o formă de cunoaștere specifică, manifestată în actul întâlnirii cu lumea și cu sinele. Analiza și interpretarea – privite în latura teoretică și aplicativă – au la bază disocieri, conexiuni, judecăți, evaluări asupra textului.

Mitul este modalitatea prin care omul se înțelege pe sine, înțelegând totodată și lumea în care trăiește. Ca și limbajul natural, mitul se întâlnește

¹ Profesor de Limba și literatura română la Școala Gimnazială „Alexandru Sever” Moinești, județul Bacău.

² Ioan Petru Culianu, *Studii românești I*, traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu, Iași, Polirom, 2006, p. 123.

în toate sferele vieții spiritului, chiar dacă nu în aceleași proporții și nu cu aceeași funcționalitate. Faptul că mitul este o „poveste adevărată”, acesta este adevărul hermeneuticii. Și, paradoxal, este singurul adevăr al lumii occidentale. Dar adevărul mitului se sprijină pe nimic. Acesta este adevărul ocult, rezervat celor ce-l acceptă. Iar celor ce nu-l acceptă, le trebuie mituri ca să-și justifice istoria. Ei trebuie scuturați, treziți, căci a nu accepta nimicul nu înseamnă că nu trăiești sub imperiul absolut al nimicului³.

Pe „teritoriul” criticii românești există o relație de sinonimie între mitocritică și mitanaliză. După Ioan Petru Culianu, mitanaliza reprezintă un demers practic prin care sunt identificate miturile latente din textul literar. „Într-o anumită măsură, mitanaliza poate avea aerul unei «metode»: ea își are propria «ipoteză», verificată de «fapte»”⁴. Teoria mitanalizei susține că literatura conține un material mitic latent pe care cercetătorul trebuie să-l identifice și să-l scoată la suprafață. „Faptele” reprezintă materialul cu care trebuie lucrat și, dacă acestea au existat, ele trebuie să semnifice ceva. Mitanaliza nu dorește să pună granițe semnificațiilor posibile ale „faptelor”, ea limitându-se la a constata semnificația lor. Mitanaliza constată fără să delimiteze, întrebă fără să afirme, prin urmare nu poate aspira la statutul unei științe⁵. Aceasta implică operații complexe de contextualizare, decontextualizare și recontextualizare a mitului. Operațiile de acest tip sunt obligatorii, fiind cerute chiar de realitatea faptelor cercetate.

Nimeni nu mai contestă astăzi raporturile corelative dintre mituri și diversele culturi sau curente culturale, raporturi asupra cărora Friederich Nietzsche atrăgea atenția cu mult înaintea constituirii mitanalizei: „Fără mit (...) orice cultură își pierde vitalitatea sănătoasă și creatoare. Numai un orizont împrejmuț de mituri făurește unitatea unui curent de cultură”⁶. Mitanaliza cercetează mitul din toate contextele posibile, asociate sau nu contextului literar și ilustrează mai degrabă un ideal: cel al „hermeneuticii integrale a mitului”⁷. G. Durand consideră că mitanaliza constă în aplicarea metodelor elaborate pentru analiza unui text care tematizează mitul la un câmp mult mai larg, format dintr-o mulțime de contexte: „cel al practicilor

³ Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, pp. 325–326.

⁴ Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 84.

⁵ *Ibidem*, p. 85.

⁶ Lucia Cifor, *op. cit.*, p. 207.

⁷ *Ibidem*, p. 225.

sociale, al instituțiilor, al monumentelor și al documentelor; astfel spus, în trecerea de la textul literar la toate contextele care îl înglobează”⁸.

Contribuția antropologului francez în domeniul teoriei interpretării mitului este una din cele mai consistente, fiind rezultatul unei cercetări îndelungate asupra imaginarului cu principalele lui forme: arhetipuri, imagini, mituri, simboluri. În opinia acestuia mitocritica se sprijină pe straturi semantice mult mai implicative decât rândurile textului literar propus.

Orice mitocritică implică o mitanaliză, o recunoaștere a caracterului transcendent pe care scriitura încearcă timid să o surprindă. Mitanaliza, în comparație cu mitocritica, constă, pentru Gilbert Durand, în aplicarea metodelor elaborate pentru analiza unui text care tematizează mitul la un câmp mult mai larg, format dintr-o mulțime de contexte: cel al practicilor sociale, al instituțiilor, al monumentelor și al documentelor. După Durand mitanaliza poate să se constituie pe două căi. Prima este calea literară, în care „mitanaliza prelungește în mod natural mitocritica”, iar cea de-a doua așa-numita „cale filosofică”, care se întemeiază pe o concepție (teorie) anume despre mit și structura acestuia, cale pe care mitanalistul „pleacă de la secvențele și mitemele unui mit constituit și le urmărește rezonanțele într-o anumită societate sau la un anumit moment istoric”⁹.

Mitul marii călătorii

Călătoria are un simbolism extrem de bogat în semnificații: căutarea păcii, a adevărului, a nemuririi, a descoperirii unui centru spiritual. Creațiile literaturii universale ne oferă numeroase exemple de călătorii care, fără a avea deschiderea simbolurilor tradiționale, se doresc semnificative în grade diferite – chiar și numai statice și moralizatoare – dar care sunt tot căutări ale adevărului. „Călătoria exprimă o dorință profundă de schimbare interioară, o nevoie de noi experiențe, mai degrabă decât o deplasare locală. După Jung, ea este mărturia unei nemulțumiri care împinge la căutarea și descoperirea de noi orizonturi. (...) În toate literaturile, călătoria simbolizează deci o aventură și o cercetare, fie că este vorba de o comoară sau de o simplă dorință de cunoaștere, concretă sau spirituală. Dar această cercetare nu este în fond decât o căutare și cel mai adesea o fugă de sine. Adevărații călători sunt aceia doar pentru a pleca,

⁸ Gilbert Durand, *Introducere în mitologie*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 2004, p.192.

⁹ G. Durand, *apud* Lucia Cifor, *op. cit.*, p. 232.

spune Baudelaire. Mereu nemulțumiți, ei visează la un necunoscut mai mult sau mai puțin inaccesibil¹⁰.

Pelerinajele imaginare nu sunt o invenție a lui Mateiu Caragiale, se găsesc în literatura romantică, scriitorul român acordându-le o importanță aparte. Din autori, care îi erau de căpătâi, cităm pe Henri de Regnier, pe Villiers de l'Isle Adam care i-au servit drept pretext lui Mateiu Caragiale.

Făcând referire strict la structura compozițională a operei, se observă o inversare a ordinii obișnuit cronologic: capitolul al doilea prezintă evenimente premergătoare celor din primul capitol, ca o întoarcere spre ceva uitat. Primele rânduri ale romanului au rolul de a deschide cititorului nu doar un drum către ficțiune, ci și spre o temporalitate aflată sub semnul unor alte legi decât cele ale duratei convenționale. Suntem întâmpinați de un Povestitor ce se află sub stăpânirea unui timp căruia parcă nu-i mai aparține. Autorul, intenționat parcă, așază evenimentele și durata lor într-un timp căruia nu-i mai poți afla misterul. Povestitorul pare atins de o stare de somnolență, dorind parcă să uite o existență anterioară: „*Noaptea mă apuca în așternut. Pierdusem răbojul timpului. Aș fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care trebuia să iscălesc de primire. Trezit din somn sunt mahmur, ursuz, ciufut*”¹¹.

Autorul acordă o atenție deosebită construcției romanului, neținând cont de canoanele literaturii realiste, stabilind o relație de continuitate între primul și al treilea capitol. Se produce o inversiune între al doilea și al treilea capitol pentru a releva existența unui plan ezoteric disimulat dincolo de desfășurarea propriu-zisă a evenimentelor.

Termenul *hagialâc* are o triplă semnificație: „în tradiția musulmană are sensul de pelerinaj la locurile sfinte, într-un sens mai larg, *călătorie*, iar în sens degradat, *petrecere*”¹².

Povestitorul prezintă, așa cum arată și titlul, cele trei „hagialâcuri”, adică acele „călătorii”, pe care le face în lumi închipuite, de vis. Itinerariul unui *hagialâc* este labirintic, fapt cunoscut de când lumea, de la labirintul din Creta, care conduce pe Teseu, ca firul Ariadnei (...) în centrul lui, partitiv la Minotaur până la labirintul sculptat deasupra gurii de Infern de la Cumae, pe unde coboară Enea, și la labirinturile înscrise în tinda

¹⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Volumul 1, București, Editura Artemis, pp. 269–270.

¹¹ Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, București, Editura Tineretului, 1968, p. 99.

¹² Ovidiu Cotruș, *Opera lui Mateiu Caragiale*, București, Editura Minerva, 1977, p. 146.

catedralelor Evului Mediu, al căror parcurs ritual înlocuia pelerinajul la Ierusalim pentru cei ce nu puteau să-l facă”¹³. Primul hagialâc este spațial, geografic și constă în minunatele imagini ale unor ținuturi exotice pe care Pantazi le evocă în fața Povestitorului, ca și când le-ar fi văzut în nesfârșitele lui călătorii pe mare.

Al doilea hagialâc este temporal, istoric și constă în reînvierea lumii splendide a trecutului, lume pe care un cercetător de valoarea lui Pașadia o cunoaște atât de bine. Ambele călătorii sunt iluzii, modalități de abstragere din prezent.

Al treilea hagialâc ar putea fi considerat prezentul real, iadul în care Pirgu îi conduce pe cei trei prieteni. În opinia lui N. Manolescu „singurul hagialâc care conduce în realitate are și el latura lui de vis”¹⁴.

Cea dintâi călăuză este Pantazi „împreună cu care craii călătoresc în locuri depărtate: «trâmba de vedenii» pe care acesta le-o desfășoară în fața ochilor este rodul unei bulimii de spații geografice. Ca un căpcăun, Pantazi s-a hrănit toată viața cu țări și mări”¹⁵. El este personajul care pleacă într-o „mare călătorie”, refugiindu-se din spații în Spațiu. Îi sleiesc toate posibilitățile particulare, aburcând munții, vânturând cetățile, pusturile, junglele, porturile, scuturându-se de ele ca de accidente, și mai ales de oameni, cu desăvârșire absenți în hagialâcul lui, pentru a se revărsa ca toate fluviile în Mare, matricea noastră comună. E o trecere de la particular la general, pentru că marea e simbolul Apelor Primordiale unde lumile zac ascunse.

Pantazi contemplă multiplele ipostaze ale mării, celebrând-o ca pe o matrice a existenței: „Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei și mărgăritarul norilor, florie ca o pajiște sau scânteind ca o mișună de licurici, searbădă și domoală sau vie, verde și vajnică, avântându-se spumegând spre cerul căruia îi e fică, de ea vorbea cu păgânească evlavie, pomenindu-i doar glasul i se pogora tremurător ca și cum ar fi mărturisit o taină sau îngânat o rugă.

Pentru slăvirea ei, uriașa putere în mișcare a rotundului, matca a tot ce viază neîncătușată și neprihănită, i se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic și că înșiși poeții cei mai cu renume încumetându-se a o cânta pâliseră. La dânsa îi era gândul, ca într-o scoică, ea răsuna în inima lui fără sfârșit, într-însa,

¹³ Vasile Lovinescu, *op. cit.*, p. 9.

¹⁴ Nicolae Manolescu, *op.cit.*, p. 591.

¹⁵ *Ibidem*, p. 590–591.

care fusese patima întregii lui vieți, dorea să-și afle și mormântul...”¹⁶. Marea, „simbol al dinamicii vieții, totul se ivește din mare și totul se întoarce în ea (...)”¹⁷, îndeplinește un rol important în toate concepțiile tradiționale, iar simbolismul ei se întrepătrunde cu cel al apei și al oceanului. Aceasta devine *axis mundi*, simbol primordial al finalității și al resorbirii în infinit, spre care converg cu necesitate toate pâraiele, râurile, fluviile. Traversarea ei oferă posibilitatea de a naviga, iar unul dintre aspectele esențiale ale navigației este „modalitatea de a ajunge la *pace*, la *starea centrală* sau la *nirvana*. *Cartea morților* la egipteni, legendele societăților chineze vorbesc despre o călătorie pe apă care conduce la *Cetatea Păcii* (...)”¹⁸.

Hagialâcul paradisiac al lui Pantazi reprezintă un extaz spațial cu caracter nirvanic. El este unul static, lipsit de accidente, căci toate se resorb în „Okeanos”. Moartea lui e un „asfințit de crai” și o îndepărtare de o lume apasă: „Și mi-am adus aminte de acela care încetase să mai fie, de omul ce-mi păruse un prieten de când lumea și adesea chiar un alt eu-însumi, de Pantazi, când m-a întrebat ce s-ar putea să bem”¹⁹.

Analiza făcută de ochiul „mitocritic” al lui Vasile Lovinescu vizavi de această călătorie imaginară conduce către următoarea concluzie: „Sub vâlul irizat al poeziei, se arată schema unei foarte precise tehnici hermetice: timpul și spațiul își împrumută unul altuia calitățile. Spațiul este «calificat» prin timpul necesar pentru a-l parcurge, operația se numește în hermetism «temporalitatea spațiului», «circulatura»; operația inversă, cu caracter definitiv, este «spațializarea timpului» care constituie rezolvarea «cadraturii cercului». Wagner, în Parsifal, numește muntele Graalului, Montsalvat, «locul unde timpul devine spațiu»: Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte a lui Ispirescu nu se situează pe un punct al timpului, ci este un loc. Iar Eminescu exprimă cvadratura cercului într-un vers suveran: «Timpul mort și-ntinde trupul și devine veșnicie»”²⁰.

În fapta lui Pantazi se reflectau distincția și strălucirea unei lumi apuse, peisajele străbătute reprezintă reflecția sufletului său melancolic. Autorul găsește răspunsuri la întrebările sale în capitolul „Spovedanii”. El

¹⁶ Mateiu Caragiale, *op. cit.*, p. 122.

¹⁷ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Volumul 2, București, Editura Artemis, p. 269

¹⁸ *Ibidem*, p. 332.

¹⁹ Mateiu Caragiale, *op. cit.*, p. 208.

²⁰ Vasile Lovinescu, *op. cit.*, pp. 104–105.

le va comunica cititorului numai după ce vor fi filtrate de „sfiala sa, metodic cultivată, față de laturile de taină ale vieții preaslăviților săi eroi”²¹.

Autorul este conștient că vedeniile sunt doar amăgiri, însă pentru el amintirea peisajelor închipuite pare mai reală decât amintirea peisajelor reale. Imaginația are ochi mai pătrunzători decât privirea obiectivă.

Călătoria în trecut îi prezintă pe cei trei astfel: „*Eram trei odrasle de dinaști cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfântului Ioan de la Ierusalim, ziși de Malta, purtând cu fală pe piept crucea de smalț alb și încununatul trofeu spânzurate de panglica de cânăvăț negru. Răsărisem în amurgul Craiului-Soare, părinții iezuiți ne crescuseră și ne înarmase în Villena. (...)*”²².

Ca niște adevărați eroi din basme și-au trecut probele de vitejie pe mare și pe uscat, sub steag francez, au început viața rătăcitoare, ocazie cu care sunt trecute în revistă luxoasele palate care își deschideau porțile pentru a-i primi pe acești cavaleri: „*curteni de viță, de la un capăt al Europei la altul nu fu Curte să rămâie de noi necercetată, tocurile noastre roșii sunară pe scările tuturor, oglinzile fiecăreia ne răsfrânseră chipurile înțepate și zâmbetele nepătrunse; de-a rândul cutreierăm Curte după Curte; bine primiți și bine priviți pretutindeni eram oaspeții Mărilor, Sfințiilor și Luminățiilor toate, ai domnitorilor mari, de mijloc și mărunți, ai prințeselor-starițe, ai Prinților-egumeni și ai Prinților-episcopi; la Belem și Granja, la Favorita și la Caserta, la Versailles, la Chantillz și la Sceaux, la Windsor, la Amalienborg, la Nymphenburg și la Herrenhausen, la Schöbrunn și la Sans-souci, la Haga-pe-Maelar, la Ermitage și la Peterhof cunoscurăm «dulceața traiului»*”²³.

Această „expediție” întreprinsă de „odraslele de dinaști” se aseamănă cu drumul inițierii pe care îl parcurg eroii din basme, trecând palatul de aramă, palatul de aur și palatul de cleștar. Cei trei crai se comportă în „hagi-alâcul timpului ca niște S.I (Superiores Ignoti, Superiori Necunoscuți), prezenți în evenimente, pricinuindu-le chiar, dar neparticipând la ele, cu masca frivolă dar nepătrunsă: «oglinzile fiecărei (Curți) ne răsfrânseră chipurile înțelepte și zâmbetele nepătrunse...», «amestecați din umbră la toate urzelile și uneltirile, fără noi nu se fereca nici defereca nimic»”²⁴.

Dând la o parte vălul realist în care autorul învăluie această incursiune în trecut constatăm că i se acordă visului o funcție estetică pentru a suplini

²¹ Ovidiu Cotruș, *op. cit.*, p. 162.

²² Vasile Lovinescu, *op. cit.*, pp.130–131.

²³ *Ibidem*, p. 131.

²⁴ Vasile Lovinescu, *op. cit.*, p. 103–104.

lipsa de strălucire a realității. Răsturnarea de valori produsă de Revoluția Franceză i-a determinat pe urmașii vechiului regim să se refugieze în trecut unde găsesc gloria de altădată.

Prin această călătorie, îndrăznim să credem, că autorul și-a găsit originea nobilă pe care a căutat-o întreaga viață. Este *piatra Graalului* pe care Mateiu Caragiale o găsește doar în visul său.

Bibliografie:

- [1] Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, Editura Tineretului, București, 1968.
- [2] Babeți, Adriana, *Dandysmul. O istorie*, POLIROM, Iași, 2004.
- [3] Barthes, Roland, *Plăcerea textului*, Editura Cartier, București, 2006.
- [4] Bodiu, Andrei, *Ion Barbu*, cap. Răsăritul crailor, Editura Aula, 2005.
- [5] Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, SemnE, București, 2003
- [6] Călinescu, Matei, *Mateiu I., Caragiale: recitiri*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 2003.
- [7] Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Volumele 1–3, Editura Artemis, București. Traducerea a fost făcută după ediția 1969 revăzută și adăugită, apărută în colecția „Bouquins“
- [8] Cifor, Lucia, *Principii de hermeneutică literară*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2006
- [9] Cioculescu, Șerban, *Caragialiana*, Editura Eminescu, București, 1987.
- [10] Cotruș Ovidiu, *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, Editura Minerva, București, 1977.
- [11] Crohmălniceanu, Ov., S., *Stilul matein*, în Volumul *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Editura Cartea românească, București, 1984.
- [12] Culianu, Ioan Petru, *Studii românești I*, traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu, POLIROM, Iași, 2006.
- [13] Durand, Gilbert, *Introducere în mitodologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004.
- [14] Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Constanța, Editura Pontica, 1996.
- [15] Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, în românește de Paul G. Dinopol, Editura Univers, București, 1978.
- [16] Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994.

- [17] Foarță Șerban, *Între Mateiu și Caragiale*, în volumul *Afinități selective*, Editura Cartea românească, București, 1980.
- [18] George, Alexandru, *Mateiu I. Caragiale*, Editura Minerva, București, 1981.
- [19] Lovinescu, Vasile, *Al patrulea hagilâc – exegeză nocturnă a Crailor de Curtea-Veche*, Editura Rosmarin, București, 1996.
- [20] Lovinescu, Vasile, *Meditații, simboluri, rituri*, Editura Rosmarin, București, 1997.
- [21] Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1983.
- [22] Kernbach, Victor, *Mituri esențiale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- [23] Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura 100+1 Gramar, București, 2001.
- [24] Muthu, Mircea, *Autocratism estetic și sancțiune etică*, în volumul *Literatura română și spiritul est-european*, Editura Minerva, București, 1976
- [24] Marino, Adrian, *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987
- [25] Pageaux, Daniel Henri, *Literatură generală și comparată*, traducere de Lidia Bodea POLIROM, Iași, 2000.
- [26] Papadima, Ovidiu, „Fascinația vieții“, în „Tomis“, nr. 6, decembrie 1966.
- [27] Pânzaru, Ioan, *Practici ale interpretării de text*, POLIROM, Iași, 1999.
- [28] Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, traducere de Vasile Tonoiu, Editura Humanitas, București, 1995.
- [29] Starobinski, Jean, *Textul și interpretul*, traducere și prefață de Ion Pop, Editura Univers, București, 1985.
- [30] Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Eminescu, București, 1973.
- [31] Vîrgolici, Teodor, *Mateiu Caragiale*, Editura Albatros, București, 1970.